

Формування іншомовної комунікативної компетенції учнів в умовах профільної освіти

Людмила АНТОНЕНКО,

учитель англійської мови, вчитель-методист,

Оксана ХАЛАБУЗАР,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і методики викладання Бердянського державного педагогічного університету

У сучасних умовах євроінтеграційних процесів навчання іноземних мов є важливою складовою державної освітньої політики. Тому надзвичайно актуальним є впровадження нових освітніх стандартів щодо забезпечення умов профілізації навчання, орієнтованого на формування іншомовної компетентності учнів.

Означений вектор освітньої діяльності зумовлений також зростаючими вимогами до рівня загальнокультурної та спеціальної підготовки випускників, зміною загальноосвітньої парадигми, що відображено в державних документах: Конституції України, Законі України «Про освіту», Законі України «Про загальну середню освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції вивчення іноземної мови, Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, Національній доктрині розвитку освіти тощо.

Актуальні питання підвищення ефективності освітнього процесу, орієнтованого на формування іншомовної комунікативної компетенції учнів, розробляли О.Бодальов, Ю.Ємельянов, Н.Кузьміна, С.Макаренко, Ю.Паскевська, Л.Петровська, Н.Чепелева, В.Черевко та ін. Сутність і структуру іншомовної комунікативної компетенції вивчали А.Андрієнко, Г.Архипова, Н.Гез, С.Козак, О.Павленко, Н.Пруднікова, Ю.Федоренко, Н.Чернова та ін.

Дослідники стверджують, іншомовна комунікативна компетенція засвідчує необхідний рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, що гарантує ефективне та успішне функціонування в полікультурному суспільстві [3, с. 13], дає змогу створювати позитивний настрій спілкування для комунікантів, обирати комунікативно цілеспрямовані способи вербальної та невербальної поведінки на особі знань про науку та культуру інших народів у межах полілогу культур [1, с. 16], забезпечує можливість розуміти й зумовлювати відповідні

мовленнєві висловлювання за допомогою засобів іноземної мови. Іншомовну комунікативну компетенцію також інтерпретують як здатність розпізнавати контекстуальну доречність мовних одиниць для реалізації когнітивної та комунікативної функцій [4, с. 18]. Науковці наголошують на тому, що означене явище передбачає високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними засобами мови, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації, що є надзвичайно ефективним [8, с. 14].

Отже, іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною характеристикою професійної діяльності і передбачає як діяльнісну складову, так і комунікативну. Тож іншомовна комунікативна компетенція учнів складається із сукупності ключових компетенцій: лінгвістичної, дискурсивної, стратегічної, соціокультурної, прагматичної (соціальної), лінгвопрофесійної, соціально-інформаційної, соціально-політичної, персональної (особистісної, індивідуальної) [1, с. 16–17].

Процес профільної підготовки носить причинно-наслідковий характер, у системі неперервної освіти цей процес стане більш ефективним і керованим, якщо будуть створені такі умови: послідовність, наступність та взаємозв'язок усіх етапів професійної підготовки; орієнтація освіти на модель особистості; формування мотиваційно-ціннісного ставлення до діяльності, озброєння учнів знаннями щодо соціально-професійних функцій, відповідними вміннями і навичками; забезпечення професійної компетентності й готовності до перманентної самоосвіти; виховання психологічної готовності та моральної відповідальності за свою діяльність і соціальне призначення; запровадження особистісно-діяльнісного підходу до практики підготовки спеціаліста; забезпечення тісної єдності і взаємозв'язку неперервної практики протягом усіх років навчання з теоретичною підготовкою, створення умов для прискорення професійної адаптації молодих спеціалістів.

Діалог criss-cross

Профільне навчання іноземної мови передбачає поглиблене та професійно орієнтоване вивчення предмета. На його основі створюються сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів, здібностей, нахилів, мотивів і потреб учнів для формування чіткої орієнтації на певний вид майбутньої професійної діяльності, пов'язаної з іноземною мовою.

Особливістю профільно орієнтованого навчання іноземної мови є те, що таке навчання не зводиться лише до того, щоб учні засвоїли певний «спеціалізований» варіант будь-якої іноземної мови. Мета такого освітнього процесу – формування в учнів комунікативної компетенції, тобто здатності й готовності здійснювати іншомовне міжособистісне спілкування з носіями мови на належному рівні, пізнавати культуру країни, мова якої вивчається, водночас активізуючи знання про культуру своєї країни і подаючи її засобами іноземної мови.

Результати аналізу досліджень виявляють широкий спектр наукового пошуку в питаннях формування іншомовної комунікації в умовах профілізації навчання. Водночас вважаємо за доцільне з метою розвитку проблеми навести приклади з досвіду діяльності, орієнтованої на формування означеного явища (на матеріалі досвіду роботи гімназії №1 «Надія», м. Бердянськ).

Місією гімназії №1 «Надія» як інноваційного навчального закладу є виховання компетентної особистості, яка б формувалася відповідно до запитів сучасного суспільства, усвідомлювала власну унікальність і неповторність, була впевнена в собі, мала визначені цілі, переконання, цінності та сприймала культурну різноманітність як норму співіснування у полікультурному просторі, спираючись на ґрунтовні знання іноземних мов.

Створена на базі гімназії система методичної роботи є результатом творчої співпраці адміністрації та педагогів, що забезпечує сприятливі передумови

для розвитку творчих пошуків учителів, орієнтовані на формування іншомовної компетенції учнів.

Творчо інтерпретуючи настанови Програми з іноземної мови, Державні стандарти Європи, вчителі гімназії розвивають інтеграційні напрями навчально-виховного процесу в контексті профілізації навчання. Так, протягом 2012–2014 н.р. викладачі кафедри іноземної мови досліджували тему «Профільна освіта з іноземної мови в умовах школи майбутнього». Члени творчої групи – вчителі англійської мови з восьми шкіл міста працювали за напрямом «Особливості роботи в профільних класах з поглибленим вивченням англійської мови».

У контексті реалізації діяльності, орієнтованої на формування іншомовної компетенції учнів в умовах профілізації навчання та з метою підвищення ефективності освітнього процесу, вчителі кафедри іноземних мов виступають на педрадах, семінарах-практикумах, засіданнях методичних об'єднань (міських та гімназійних), де розглядаються питання щодо реалізації Державних стандартів навчання іноземних мов, нові підходи до активізації пізнавальної активності на уроках та в позаурочній роботі, організації допрофільної підготовки з іноземної мови учнів основної школи, роботи з обдарованими учнями. Більшість засідань методичних об'єднань учителів іноземної мови має практичний характер, відбувається в формі ділових ігор, панорам творчих ідей, звітів, «круглих столів», моделювання реальних педагогічних ситуацій тощо. Вчителі іноземної мови беруть участь у роботі Міжнародного науково-практичного семінару «Творчі підходи та методи у викладанні іноземних мов», який щороку проходить у БДПУ. Вони готують статті та тези з проблеми «Соціокультурний компонент методики викладання іноземних мов у сучасній середній школі»; «Формування іншомовної соціокультурної компетенції у дітей старшого дошкільного віку та учнів початкових класів засобами іноземної мови»; «Формування соціокультурної компетенції засобами іноземної мови».

Протягом двох років було проведено теоретичні та практичні семінари на теми: «Концепція профільного навчання в старшій школі»; «Формування соціокультурних компетентностей учнів»; «Особливості роботи в профільних класах»; «Інтерактивні методи навчання ІМ»; «Використання ІКТ при викладанні спецкурсів «Література Англії», «Країнознавство Великої Британії», «Науково-технічний переклад»; «Формування соціокультурної компетенції засобами інформаційно-комунікативних технологій в профільних класах з поглибленим вивченням англійської мови», «Розвиток комунікативних

компетенцій засобами іноземної мови в умовах профільного навчання», тренінги підвищення комунікативних навичок учителів іноземної мови.

На семінарських заняттях-практикумах пропонуються сучасні методичні прийоми навчання, проводиться аналіз навчальних матеріалів, фрагментів занять, розроблених досвідченими педагогами.

Члени творчої групи тісно співпрацюють з волонтерами Корпусу Миру США та з викладачами кафедри іноземних мов Інституту філології БДПУ. Матеріали практичних занять було рекомендовано використовувати під час проведення спецкурсів з країнознавства Великої Британії, США, на уроках англійської мови з метою формування соціокультурної компетенції учнів. Відзначимо, засідання групи проводяться англійською мовою з використанням інтерактивної методики, аукціоном ідей щодо нових досягнень, проблем та шляхів їх вирішення.

Розглянемо розвиток комунікативної компетенції учнів на уроках англійської мови в початковій школі, допрофільних 5–9-х класах та профільних 10–11-х класах гімназії.

Організація профільного навчання передбачає, що всі методичні рішення вчителя, зокрема його організація, використання ІКТ, різних інноваційних прийомів, способів, вправ, мають проектуватися крізь призму особистості учня (його потреб, мотивів, здібностей, активності, інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей). Цей підхід здійснюється як через зміст та форму навчально-мовних завдань, так і відповідний характер спілкування викладача з групою, позитивну мотивацію щодо навчального процесу та завдяки принципам послідовності й наступності.

Учителі початкової школи працюють над формуванням в учнів навичок і вмінь спілкування в усній і писемній формах у межах сфер та ситуацій, визначених програмою. Починаючи з 1-го класу вони практикують індивідуальні, парні та групові форми роботи, активно використовують дидактичні ігри. Учні залучаються до вивчення англійської мови на основі ситуації успіху в навчальній діяльності, розвитку пізнавальної активності під час проведення Декади іноземних мов, де інсценуються казки, виконуються пісні, декламуються вірші, випускаються стіннівки англійської.

Впровадження Європейського мовного портфоліо на етапі початкової школи є запорукою формування самоосвітньої компетентності учня. Протягом трьох років учителі початкової школи працюють над впровадженням ЄМП, мета якого – навчити учнів самостійно вчитися, критично мислити, аналізувати й усвідомлювати власний шлях навчання, а також впливати на нього. З метою підвищення пізнавальної

Урок «Світ професій»

активності учні залучаються до проектної діяльності. Робота над проектами спонукає до роздумів, пошуку нової, додаткової інформації. Результат цієї роботи репрезентується для інших учнів в усній формі на уроках-подорожах, уроках-іграх. Школярі доповнюють своє досвід продуктами власної проектної діяльності, звітами про міні-дослідження, які засвідчують досягнуті рівні з певного виду мовленнєвої діяльності, відповідно до якого вони будуть тестуватися під час контрольних робіт. У результаті цілеспрямованої, творчої діяльності з підтримання інтересу до вивчення іноземної мови вчителі досягають позитивних результатів. У дітей спостерігається стабільний інтерес до англійської мови.

Допрофільна підготовка з іноземної мови починається з середньої ланки (7–9-х класів). Учні цих класів характеризуються підвищеною пізнавальною активністю, усвідомленим самовизначенням щодо подальшої навчальної та професійної діяльності. Метою допрофільної підготовки є виявлення і формування навчальних та професійних інтересів і нахилів учнів, підготовка їх до усвідомленого вибору подальшого профільного навчання в старшій школі. Одним із основних компонентів готовності до цього навчання є комунікативна компетентність – здатність використовувати засоби мови і мовлення для одержання та передачі інформації, вміння брати участь у навчальному діалозі. Поряд із комунікативною компетентністю вчителі іноземної мови формують також інтелектуальну, особистісну, рефлексивну, діяльнісну, креативну та емоційну. Ці компетенції мають бути сформовані до закінчення учнями основної середньої школи на такому рівні, який дасть їм змогу соціально адаптуватися й адекватно обрати подальший профіль навчання в старших класах, можливо, професію, пов'язану саме з вибором, зробленим у гімназії.

У середніх (5–9-х) класах учителі приділяють значну увагу розвитку мовленнєвих навичок,

активно користуються комунікативними засобами викладання іноземних мов, що сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу. Проводяться конкурси, концерти для батьків, театралізовані свята. Ці інтерактивні форми роботи підвищують та розвивають пізнавальну активність учнів. Перевага надається методиці розвивального навчання, для чого створюються проблемні ситуації, визначаються навчально-пошукові завдання, використовується проектна методика, що дає можливість навчити свідомому говорінню.

Досвід засвідчує, що використання різноманітних методів активного навчання, прийомів методики інтенсивного навчання, організація неперервних ситуативних і рольових ігор сприяють значному підвищенню результативності формування навичок та вмінь в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Учителі середньої ланки продовжують роботу, розпочату вчителями початкової школи, що дає учням можливість свідомо оцінити рівень своїх мовленнєвих компетенцій, визначити успіхи та проблеми й спроекувати свою майбутню діяльність.

Широко застосовуються нові педагогічні технології, проблемно-пошуковий та дослідницький підходи до викладання, організовується навчання як дослідження, що дає можливість учням оволодіти методами наукового пізнання в процесі творчого пошуку, розвинути творчу уяву, створити умови для формування інтересу та потреби в активній діяльності.

У 9-му класі гімназисти вже свідомо ставляться до вибору майбутньої професії та подальшого вибору профілю навчання в старших класах. В цьому віці підвищується мотивація навчання, що є вирішальним чинником ефективності. Важливою складовою на цьому етапі є допрофільна орієнтація, що має на меті надати учню насамперед психолого-педагогічну підтримку щодо вибору профілю навчання в старшій школі та створити умови для перевірки цього вибору в різних освітніх ситуаціях. Саме тому передбачається спільна робота вчителів і психологів, що охоплює організацію діагностики й анкетування учнів, проведення моніторингу, індивідуальних консультацій, групових тренінгів, проб вибору профілю тощо.

У процесі навчання вчителі використовують такі активні методи навчання, як дискусії, рольові та ділові ігри, прес-конференції, проектну методику, театралізацію діалогів, моделювання ситуації, що дає учням можливість шукати оптимальні способи дії, взаємодії, спілкуватися в усній і письмовій формах у різних ситуаціях та на різноманітні теми.

У профільних 10–11-х класах (філологічний профіль) відповідно до вимог чинної Програми та Державного освітнього стандарту в учнів формуються комунікативні компетенції рівня B1 за шкалою Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. Відповідно до Концепції профільного навчання в старших класах (10–11-х) передбачено введення профільної освіти – спецкурсів «Література Англії»,

«Країнознавство», «Технічний переклад». Програми спецкурсів створено на основі сучасних вимог до викладання іноземних мов, передусім принципу комунікативної спрямованості навчання та принципу особистісної орієнтації в процесі викладання. Вибір профілю іноземної філології залежить від професійних прагнень учня та його планів на майбутнє.

Учителі пропонують учням 10–11-х класів завдання, що мають пошуковий характер та розвивають творче мислення, мовленнєву активність, інтелектуальні здібності, а саме пошуково-творчі соціокультурні завдання. Заняття з курсу країнознавства та літератури мають комунікативний характер й проводяться в різноманітних формах: міні-лекції, відеоуроки, уроки-дебати, проектна методика. Соціокультурні проекти, або соціокультурні творчі завдання, досить ефективно сприяють розвитку творчого потенціалу, співробітництва, вмінь самостійної роботи. Розроблені спецкурси мають дуже важливу рису: іноземна мова є не тільки об'єктом вивчення, а й ефективним засобом отримання знань. Водночас учні набувають нових професійних знань і мовленнєвих навичок, що сприяє мотивації вивчення мови та орієнтуванню у виборі майбутньої професії. Учні 11-го класу вдосконалюють своє вміння писати листи (офіційні та особисті), записки, твори, резюме, доповіді, вміння передавати інформацію та висловлювати думки, ідеї, як на абстрактні, так і конкретні теми, формувати проблему з належною точністю.

Під час вивчення іноземних мов у гімназії в умовах профілізації навчання доцільним та виправданим є використання «кейс-стаді», тобто навчання в імітованих ситуаціях. Особливістю цієї технології є те, що на різних етапах вчителями застосовується: дискусія, що забезпечує формування навичок із риторики, вміння аргументувати власні думки; «мозковий штурм», який спонукає аналізувати та синтезувати отриману інформацію; «стаття до газети», що змушує в скороченому вигляді зробити узагальнення щодо проведеної «кейс-стаді» та надати висновок-оцінку.

Під час «кейс-стаді» учні отримують стійку позитивну мотивацію щодо навчальної діяльності завдяки емоційному та пізнавальному задоволенню в процесі кожного з етапів гри. Внаслідок уміло проведеної дискусії учні відкривають для себе не лише нові знання, удосконалюють комунікативні уміння, а й набувають уміння рефлексивного слухання. Вони отримують та засвоюють велику кількість інформації з прикладів конкретної професійної діяльності, що сприяє оволодінню знаннями та вміннями взаємодії з іншими; формуванню мотиваційної сфери особистості; розвитку педагогічних здібностей та необхідних рис особистості; виявленню творчих здібностей; умінню оперативного реагувати на певні ситуації, управляти ними, передбачати перебіг подальших подій; сприяє формуванню позитивного ставлення щодо особистісно орієнтованого підходу в освіті та подальшій професійній діяльності.

Отже, вивчення іноземної мови позитивно впливає на розвиток особистості. Діти стають активнішими на уроках та в позакласній діяльності. Учні 3–4-х класів охоче беруть участь у щорічній олімпіаді з англійської мови (гімназійний рівень), учні 2–11-х – є учасниками конкурсу «Гринвіч», «Пазл», «Олімпус» (англійська мова), «Орлятко» (німецька мова), «Галус» (французька мова), учні 9–10-х – активні учасники конкурсу «FLEX», олімпіад з іноземної мови. Гімназисти активно й успішно беруть участь у написанні робіт МАН.

Отже, вчителі гімназії завдяки комунікативно-когнітивному та діяльнісно-особистісному підходу, орієнтації на формування іншомовної комунікативної компетенції учнів та розвиток соціальної активності на подальше формування професійних інтересів імплементують актуальні європейські стандарти профілізації навчання. Зазначимо, євроінтеграційні процеси в освіті вимагають від навчальних закладів ґрунтовної роботи, орієнтованої на забезпечення вимог сучасного суспільства, що відбиватиметься в реорганізації освітніх процесів з урахуванням сучасних підходів. Проведене дослідження не вичерпує означеної проблеми, однак дає змогу окреслити перспективу подальшого її розроблення, а саме визначення особливостей процесу профілізації навчання з урахуванням особистісних можливостей та особливостей учнів на уроках іноземної мови.

Література

1. *Выготский Л.С.* Психология / Л.С. Выготский. – М.: Изд-во ЕКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с.
2. *Гулеватий В.Л.* Шляхи підвищення мотивації навчання / В.Л. Гулеватий. – Вінниця: АРК, 2006. – 147 с.
3. *Вольфовська Т.* Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т.Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – №3. – С. 13–16.
4. *Гез Н.И.* Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – №2. – С. 17–24.
5. *Клименко Е.В.* Формирование иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности будущих

финансистов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Е.В. Клименко. – Калуга, 2004.

Анотації

Людмила АНТОНЕНКО, Оксана ХАЛАБУЗАР **Формування іншомовної комунікативної компетенції учнів в умовах профільної освіти**

У статті розглядається питання формування іншомовної компетенції учнів. Наголошується на важливості застосування сучасних технологій та методів навчання іноземних мов як чинників підвищення ефективності освітнього процесу в умовах профілізації навчання.

Ключові слова: профілізація навчання, комунікативна компетенція, сучасні технології.

Людмила АНТОНЕНКО, Оксана ХАЛАБУЗАР **Формирование иноязычной коммуникативной компетенции учащихся в условиях профильного образования**

В статье рассматриваются вопросы формирования иноязычной компетенции учащихся. Подчеркивается значение использования современных технологий и методов обучения иностранным языкам как составных повышения эффективности образовательного процесса в условиях профилизации обучения.

Ключевые слова: профилизация обучения, коммуникативная компетенция, современные технологии.

Ludmyla ANTONENKO, Oksana KHALABUZAR **Forming of foreign communicative competence of students is in the conditions of profile education**

The article deals with the actual problems of forming pupils' another language competence. It's underlined the importance of using modern technologies and methods of teaching foreign languages as components of increasing educational process effectiveness providing profiling education in the context of transformation European education.

Keywords: profiling education, communicative competence, modern technologies.

